

УДК 141.7:115.4

В.О. СКВОРЕЦЬ

Запорізький національний університет, Запоріжжя

ПРОСТІР І ЧАС ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЖИТТЄУСТРОЮ НАРОДУ

Аналіз проблеми простору – часу життєустрою народу засвідчує, що простір життєустрою народу відображає структурну цілісність відтворювальних процесів етносоціального організму на певному етапі його історичного розвитку, а час життєустрою народу відображає функціональні зміни відтворювальних процесів етносоціального організму, що обмежений певними просторовими параметрами.

Ключові слова: життєустрій народу, простір соціальний, історичний простір, політичний простір, життєвий простір, простір життєустрою народу, час соціальний, час історичний, час політичний, час життєустрою народу.

Вступ

У сучасному світі відбуваються цивілізаційні зміни глобального масштабу, що кардинально змінюють соціальний простір і час, впливають на життєздатність народів, руйнують існуючу систему соціальних зв'язків і формують нову. Мова йде про життя та долю соціальних організмів. За цих умов привертає увагу проблема феномена життєустрою народу, оскільки від його формування, функціонування та розвитку залежить траєкторія розвитку, яку обирає суспільство. Життєустрій народу постає як специфічна властивість соціального організму, яка виступає важливим фактором розвитку соціуму. В умовах глобалізації сучасного світу опора деяких держав на життєустрій власного народу виявилася надійним фундаментом успішної модернізації країни, а руйнування життєустрою народів, зокрема пострадянського простору, перетворило низку країн на аутсайдерів світового розвитку. Дослідження проблеми простору і часу формування та функціонування життєустрою народу є актуальною соціально-філософською проблемою, вирішення якої постає необхідною умовою розробки науково обґрунтованої стратегії розвитку суспільства.

Мета статті – визначити сутність і специфіку простору і часу формування та функціонування життєустрою народу.

Обговорення проблеми

Осмислення суттєвих ознак простору і часу формування та функціонування життєустрою народу спирається на наявне теоретичне підґрунтя. У сучасній науці знайшли належне теоретичне обґрунтування такі поняття як «соціальний простір» і «соціальний час», «історичний простір» та «історичний час», «політичний простір» і «політичний час», «життєвий простір» і «життєвий час» («життєвий шлях людини»), які є основою осмислення проблеми простору і часу життєустрою народу.

Автори «Філософського словника» з позицій матеріалістичної діалектики розглядають «простір» і «час» як філософські категорії, які відображають основні форми існування матерії. Відповідно, в суспільствознавчих науках поширилось використання понять «соціальний простір» і «соціальний час» як форм існування суспільного, соціального буття. «ПРОСТІР СОЦІАЛЬНИЙ – поняття, що конкретизує зміст категорії *простір* щодо природи соціальної форми руху матерії. Простір соціальний як сукупність відношень, що виражають координацію, упорядкованість співіснуючих матеріальних об'єктів, поряд з *часом соціальним* відображає особливу соціально-предметну природу історичної системи суспільних зв'язків. Структурний характер простору соціального виражається в його співвіднесеності з певною історичною системою суспільних зв'язків. Оскільки історичний розвиток поєднує в собі поступальність (діахронію) та структурну сполученість одночасно співіснуючих явищ, простір соціальний поряд з соціальним часом є формою, що залежить від соціальних процесів (подій), визначає їх з погляду їхньої упорядкованості, насиченості та

ступеня охоплення в загальній структурі соціальних відносин. Простір соціальний закладений вже в найзагальнішій основі соціального часу – опредметненому часі праці, який не може існувати поза процесом взаємообміну і взаємозбагачення діяльності в структурі відношень суб'єкт – суб'єкт. Одним з суттєвих аспектів простору соціального є те, що характеризує сукупність суспільних процесів і подій з точки зору їхньої концентрації «в теперішньому» історичного часу. Особливого значення для єдиного просторово-часового параметра історії набувають структурна організація процесів, їхня сполученість, зв'язність в єдиному цілому» [9, с. 546, 547].

Сучасні соціологи акцентують увагу не на філософських, а на прикладних аспектах змісту поняття «соціальний простір». Автори термінологічно-понятійного словника «Соціальна політика і соціальна робота» акцентують увагу на статусній характеристиці зв'язків соціальних суб'єктів у соціальному просторі. «Простір соціальний – 1) поле соціальної діяльності, яке охоплює сукупність значимих соціальних груп, індивідів, об'єктів у певному їх взаємному розташуванні; 2) уявлення індивіда або групи про своє місце в суспільстві. Система суспільних відносин існує не лише у природному просторі, а й як цілісне утворення і процес, сама є процесом в упорядкуванні деяких своїх функцій. Якою мірою інтегрована в єдине ціле система соціальних диференціацій суспільства передбачає простір певних порядків та ієрархій, завдяки чому забезпечуються наявні в суспільстві конкретні соціальні статуси, «соціальна дистанція» між представниками різних класів (груп, страт), такою ж мірою є необхідною для суспільства соціальна мобільність – як «горизонтальна», так і «вертикальна» [6, с. 333]. Спираючись на розвиток ідеї соціального організму, В.І. Воловик вніс суттєві уточнення змісту поняття «соціальний простір» і сформулював поняття «історичний простір». Дослідник розглядає *соціальний простір* у якості розгалуженої системи суспільних зв'язків, у якій фіксується співіснування великого багатоманіття соціально-предметних об'єктів, подій з точки зору їхньої впорядкованості, насиченості та ступеня охоплення, що виражає перебуваюче у розвитку соціальне буття. «Будучи вписаним у простір біосфери і космосу, соціальний простір має особливий людський смисл і функціонально розчленований на ряд підпросторів, характер і взаємозв'язок яких змінюється в міру розвитку суспільства. Тут, зокрема, можна виділити простір безпосереднього буття соціального організму, території навколо нього, що включає особливі зони життєдіяльності (проживання, господарської, економічної, політичної діяльності та ін.), в якому здійснюється його буття, як такого у всьому багатоманітні його проявів, а також історичний простір. *Історичний простір* постає в якості одного з вихідних понять філософії історії, що позначає особливу частину соціального простору, параметри якої фіксують місце, глибину та протяжність сутнісних змін соціального організму, їхній взаємозв'язок з іншими соціальними організаціями, їх структуроутворюючими елементами, подіями» [2, с. 48]. В умовах формування глобалізованого світу осмислення сутності історичного простору як «сутнісних змін соціального організму» виявляється перспективним напрямком методології соціального пізнання, оскільки в сучасному світі збереження і розвиток соціальних організмів є проблемою, від вирішення якої залежить доля народів. У передмові до книги Джозефа Стігліца «Глобалізація та її тягар» Ю.М. Бажал визначає специфіку нових умов існування соціальних організмів. Критика Дж. Стігліцем політики Міжнародного валютного фонду та Світового банку щодо країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються, викликала серію статей, яка в науковому світі вийшла під рубрикою «Антистігліц». «У центрі дебатів знову опинилося «головне» і «вічне» питання економічної теорії: чи здатний ринковий механізм ефективно вирішувати болючі соціально-економічні проблеми. Тільки замість ринкових агентів і громадян окремої країни тепер самі країни виступають такими агентами і «громадянами», що діють у наднаціональній системі міжнародних економічних і політичних відносин. Проблеми – багатих і бідних, економічного зростання і соціального захисту, економіки й екології, конкуренції і монополії, демократії і соціальної справедливості тощо – розглядаються вже на рівні міждержавних відносин, а роль «уряду країни» для глобальної соціально-економічної системи виконують міжнародні

організації» [1, с. 7]. Одне з уявлень про історичний простір відображає внутрішню матричну природу відтворення соціального організму і наближає нас до розуміння поняття «простір життєустрою народу». «Саме історичний простір виступає у якості своєрідної матриці, у відповідності з якою в певні епохи відтворюється той або інший спосіб життя людей, що характеризує історичне буття соціального організму» [2, с. 48].

Важливим аспектом осмислення просторової характеристики соціального світу видається аналіз політичного простору: «*політичний простір*» може бути визначено як одне з основних понять філософії політичної свідомості, її категорія, що позначає частину соціального простору, параметри якої фіксують місце, спрямованість, глибину і протяжність впливу соціальних суб'єктів на систему державного устрою, яка склалася в суспільстві. Політичний простір виступає у якості своєрідної матриці, у відповідності з якою відтворюються політичні відносини, що склалися в суспільстві, відношення до системи державного устрою, носіїв державної влади, можновладців, яке закріплене у звичаях, традиціях і законах (у юридичному сенсі цього поняття), норми поведінки, досягнутий рівень політичної культури, системи цінностей» [4, с. 69]. Осмислення просторової природи соціального організму та функціональної ролі соціального простору дозволило сформулювати визначення понять «педагогічний простір» [3, с. 55] і «релігійний простір» [5, с. 75], у яких відображена матрична природа відтворення складних соціальних процесів і властивостей соціальних суб'єктів та об'єктів. Зв'язок понять «життя» і «простір» знайшов відображення в понятті «життєвий простір», яке на особистісному рівні сприймається як нейтральний термін, а на суспільному рівні, завдяки впливу ідей геополітики на підготовку Другої світової війни, – як термін з лексики фашистів. «Життєвий простір – 1) у психологічній теорії поля – світ психологічних уявлень і хвилювань особистості; 2) в ідеології фашизму – простір, необхідний для повноцінного існування нації (обраної, виняткової, особливої)» [6, с. 160]. Звернення до цивілізаційних основ розвитку народів змушує переглянути зміст цього поняття на рівні етносу. Культурологи визначають зміст поняття «життєвого простору» людини і етносу через формування ціннісно-сислового значення соціальних зв'язків цих суб'єктів. «У певному розумінні національна культура завжди втілює ціннісно-сислове домобудівництво етносу. І людина як представник певних спільностей знаходить своє місце в бутті в тому культурно-історичному процесі, який, на думку М. Хайдеггера, характеризує Дім, Поле, Храм. Це означає, що людина (як і етнос) шукає те святе докільля, в якому вона (як у власній хаті) може посісти чільне місце. Щодо цього знаменним є Шевченкове почуття: «В своїй хаті – своя правда, і сила, і воля». Людина визначає свій «топос» через той життєвий простір, що забезпечує її земними благами (природними джерелами існування, включаючи продукти харчування та сировину виробництва), всім тим, що визначається для селянина «полем» та з'являється на його (родинному) столі. І, нарешті, людина, як і етнос, шукає своє небо і свої святині, те, що символізується храмом її ідеалів, духовних благ загалом» [8, с. 210].

Поняття «життєустрій народу» і «простір» пов'язав С. Кара-Мурза, який вбачає матричну природу відтворення соціуму у великих техніко-соціальних системах. Цей мислитель у книзі «Матриця «Россия» окреслює цивілізаційний фундамент, що є основою відтворення народу. «Життєустрій народу базується на великих техніко-соціальних системах (промисловості, транспорті, теплозабезпеченні, охороні здоров'я та інших). Утворившись в залежності від природного середовища, культури, доступності ресурсів і конкретних історичних умов, такі системи стають матрицями, на яких відтворюється суспільство. Переплітаючись одна з іншою, ці матриці «тримають» країну та культуру і задають той простір, в якому існує країна і народ. Утворившись історично, а не за підручником, ці матриці мають велику інерцію, так що заміна їх на інші, навіть дійсно більш досконалі, завжди вимагає великих затрат, а може привести й до катастрофічних втрат» [7, с. 5].

Отже, огляд теоретичних уявлень про соціальний простір та його складові частини дозволяє визначитися з поняттям «простір життєустрою народу».

Явище життєустрою виявляє себе як «система забезпечення нормальних умов життя»

соціальних суб'єктів, а системоутворюючим чинником життєустрою будь-якого соціального суб'єкта є процес суспільного відтворення, який являє собою сутність життєустрою. Виходячи з розуміння сутності життєустрою народу як процесу суспільного відтворення, логічно визнати, що простір життєустрою певного народу визначається конкретною специфікою відтворювальних процесів. Саме відтворювальні процеси лежать в основі життєдіяльності соціальних суб'єктів і забезпечують відтворення соціальних умов життя людей. Специфіка відтворення умов життя певного народу відображена в трудовій діяльності, історичному досвіді, культурі, суспільних відносинах, психології та менталітеті соціальних груп і спільнот цього народу. Структурними елементами простору життєустрою народу виступають матриці, які забезпечують відтворення людей, соціальних суб'єктів і об'єктів, матеріального і духовного виробництва, соціальної структури і політичної системи, техносфери і способу життя, суспільних відносин і соціальних цінностей в межах конкретного етносоціального організму. *Простір життєустрою народу* уявляється як частина соціального простору, що утворена певним етносоціальним організмом у процесі історичного розвитку і складається з матриць, на яких відтворюється суспільство, характеризується місцем, глибиною і протяжністю відтворювальних структур і процесів, які здійснюються на основі ціннісно-сміслових значень соціальних зв'язків між соціальними суб'єктами. Простір життєустрою народу постає як одна з форм буття народу, що органічно пов'язана з часом життєустрою в процесі життєдіяльності народу, виявляючи ознаки як спільні з ознаками соціального простору, так і специфічні.

Як і соціальний простір у цілому, простір життєустрою народу має *об'єктивний характер*, що проявляється в життєдіяльності народу як етносоціального організму, існування якого неможливе без відтворювальних процесів. Цей етносоціальний організм складається з величезної множини простіших соціальних організмів, що пов'язані різноманітними соціальними зв'язками в структурно-функціональну цілісність, яка утворюється, зберігається і розвивається завдяки відтворенню соціальних організмів та соціальних зв'язків. Простір життєустрою народу, як і соціальний простір, визначається *конкретно-історичними умовами* життєдіяльності соціального організму на певному етапі його історичного розвитку. Якщо політичний простір знаходить графічне відображення на політичних картах, історичний простір – на історичних, то простір життєустрою народу графічно позначений на етнографічних та демографічних картах. Іноді на історичних картах зустрічається позначення території розселення українців або територіальні межі сучасної України, а таке позначення є відображенням простору, на якому відбувалося формування українського народу і його життєустрою. Для українського народу XIX століття було періодом відсутності власної держави, коли перебування в колоніальному статусі породжувало боротьбу за національне і соціальне визволення. Як доведено історичною наукою, в цей період самовіддана діяльність українських культурних і громадських діячів породила процес національно-культурного відродження, який створив основу для відродження української державності в XX ст. Процес національно-культурного відродження став можливим завдяки життєдіяльності українського народу, землі якого перебували у складі Російської та Австрійської імперій, а відтворювальні процеси забезпечували відтворення української мови, культури, фольклору, побуту, народної психології, ментальності, світогляду, що й стало основою розвитку художньої літератури, народознавства, наукової історії України, а отже і суспільної свідомості українського народу.

Матрична природа простору життєустрою народу, як і соціального простору та його складових (історичного, політичного, релігійного і педагогічного простору), відображає структурно-просторову сторону життєдіяльності соціального організму. На нашу думку, особливої уваги з боку суспільства і держави потребує осмислення специфічних рис простору життєустрою народу. *Простір життєустрою народу формується як результат життєдіяльності конкретного етносоціального організму, яким є суспільство певного народу*. Фахівці доводять: «формування певного народу як етно-соціо-культурної системи з власною національною самосвідомістю передбачає утворення відповідного життєздатного

соціального організму завдяки самоорганізації певної, досить значної, як правило, у своїй більшості близької в культурно-діалектному відношенні, кількості людей, що мешкають на спільній території, усвідомлюють спільність своїх інтересів та готові обстоювати їх. ... Під час відповідного етноконсолідаційного процесу формується спільна самосвідомість і самоназва, певна мова, попри ті чи інші діалектні модифікації, поширюється як спільна, а певні вірування, звичаї, традиції тощо починають визначати належність людей до відповідної спільноти. Це відбувається у безпосередньому зв'язку з утворенням у межах відповідного соціального організму, що формується, власного інформаційного поля, густина якого відповідає швидкості та інтенсивності етноконсолідації. Внаслідок цього створений на ґрунті здебільшого споріднених етнічних груп соціальний організм перетворюється на етносоціальний – з виразною етнокультурною специфікою. Національна культура у цій системі, крім усього іншого, виконує функцію найважливішого регулятора поведінки членів відповідного соціуму» [8, с. 169-170].

Простір життєустрою народу виражений у просторових характеристиках відтворювальних процесів етносоціального організму, а тому правомірно говорити про архітектуру відтворювальних процесів як про актуальну і перспективну проблему наукових досліджень. Для долі нашого народу визначальним чинником виявилось не перебування у складі іноземних держав (хоча воно мало дуже великий вплив), а відтворювальні процеси у царині культури, науки, освіти, літератури, мистецтва, господарства і побуту, які не лише забезпечили збереження українського народу, а й сприяли формуванню умов для утвердження незалежної України. Простір життєустрою народу визначає межі цивілізаційної та національної специфіки відтворювальних процесів, адже утвердження народу в якості суб'єкта історії можливе лише за умови самоідентифікації народу та формування його самосвідомості. Матрична природа простору життєустрою народу детермінує цивілізаційні контури суспільства, що пов'язано з роллю культурного ядра у відтворювальних процесах етносоціальних організмів. «Творець і «держатель» країни – народ. Перша умова міцності країни – поєднання населення країни в народ багатоманітними зв'язками. Головних типів таких зв'язків можна виділити близько сотні, об'єднавши їх у десяток «пучків». У духовному плані поєднання в народ значить наявність спільного культурного ядра (світогляду, понять про добро і зло), спільного образу «благого життя». У плані земному – спільний для народу реальний образ життя, належність до одного типу цивілізації» [7, с. 107-108]. Саме простір життєустрою народу, представлений сукупністю соціальних суб'єктів та матриць, на яких відтворюється суспільство, у поєднанні з природними ресурсами визначає потенціал розвитку цього народу та умови його збереження. С.Г. Кара-Мурза доводить, що в умовах зіткнення цивілізацій опора на власний життєустрій є визначальним чинником збереження і соціального поступу народу. В XVI столітті на обломках середньовічної Західної Європи виникла нова, небувала цивілізація – Захід, яка, будучи охопленою пристрасною наживи, кинулася у всі боки, прагнучи заволодіти всіма у світі джерелами сировини, всією робочою силою і всіма ринками. В першій хвилі «глобалізації під рукою Заходу» в хід ішли всі засоби. Слабкі та довірливі культури і народи не витримали її першого натиску, пропали з лиця землі, спилися в резерваціях, а сильні закривалися якоюсь своєю стіною (навіть ставши колоніями, як Індія). Головна стіна азіатів була в їхній культурі, стійкій проти вірусів Заходу. Росії, країні християнській та європейській, довелося підсилити культурний бар'єр військовою силою, але ця стіна довго вистояти не могла, оскільки Захід здобув величезні переваги, створивши науку і новий тип виробництва (машинну фабрику), масову школу і, головне, армію з новою організацією і новою зброєю. Щоб забезпечити безпеку Росії Петро I прорубав вікно в Європу, що дозволило протриматися їй до середини XIX століття, але Кримська війна показала Заходу, що Росія знову відстала і її можна втягувати в орбіту Заходу в якості додатка. Починався новий виток глобалізації – «імперіалізм». Захід почав вивозити капітал і створювати в чужих землях анклав «доповнюючої» його промислової економіки, вибудовувати свою «периферію». Спроба модернізації господарства на рейках периферійного капіталізму

виявилася безуспішною, оскільки західний капітал став насосом, який викачує з Росії ресурси, а доля країни переходила в чужі руки. Це кінчилося революцією. Радянська влада, багато в чому спираючись на досвід царських управлінців, змогла створити таку «залізну завісу», через яку радянські люди змогли долучитися до важливих досягнень Заходу, не допускаючи його загребуші руки до своїх комор. Червоний прапор над рейхстагом, а потім Корольов і Гагарін були важливою частиною цієї «завіси». На третьому витку глобалізації засобами експансії Заходу стали культура, інформація та нова фінансова система, а за всім цим завжди наготові головний засіб переконання – залізний кулак авіаносців і крилатих ракет. Після розвалу СРСР мова про відкриття «вікна в Європу» не йде, бо Росія, опинившись без вікон і дверей, потрапила «в становище Китаю початку ХХ століття – начебто й не колонія, а праця й сила великого народу тануть, зникають у якійсь чорній дірі. Китаю дала передишку Друга світова війна. Після неї китайці закрилися червоним прапором, а зміцнівши, стали прорубувати на Захід вікна тієї форми і тих розмірів, які їм потрібні. Нам такої передишки ніхто не дасть, треба визначатися в реальних просторі і часі – в основному своїм розумом та досвідом» [7, с. 225-226]. Тим, хто дійсно щиро вболіває за майбутнє українського народу, треба уважно придивитися до змін, що відбуваються в життєустрої українського народу, бо без врахування цього чинника продуктивна стратегія розвитку суспільства неможлива. Розглянемо функціонально-часову сторону життєдіяльності етносоціального організму, яка знайшла відображення в поняттях «соціальний час», «історичний час», «політичний час». «ЧАС СОЦІАЛЬНИЙ – об'єктивна форма соціального буття, що характеризує тривалість, послідовність, ритми і темпи соціальних процесів. Властивості і специфіка часу соціального зумовлені якісними особливостями соціальної форми руху, сутність якої складає суспільно-історична діяльність людини по перетворенню природи і суспільства. ... Час соціальний усвідомлюється людьми в процесі духовно-практичного освоєння дійсності й пізнання і відіграє важливу роль як категорія світогляду й культури, через яку в свідомості людини формується розуміння спрямованості соціальних процесів, перспектив суспільного розвитку, ставлення до минулого, сучасного й майбутнього, визначається зміст людського буття» [9, с. 758-759].

Обґрунтовуючи необхідність розглядати історичний час у взаємозв'язку із соціальним часом, В.І. Воловик доводить, що в характеристиці поняття «історичний час» обов'язково має бути інтегруючий елемент, у якості якого виступає соціальний організм. Дослідник розглядає *історичний час* «у якості вихідного поняття філософії історії, що позначає внутрішньо пов'язану з історичним простором форму історичного буття, яка характеризує послідовність, тривалість, ритми і темпи суттєвих змін соціальних організмів, окремих стадій їх історичного розвитку. ... Якщо соціальний час фіксує в цілому процес мінливості суспільних процесів, то історичний час є мірою якісних змін, притаманних соціальним організмам, що перебувають в розвитку, змін, які відображаються на їхній сутності» [2, с. 51]. Іншою складовою соціального часу є політичний час, що органічно пов'язаний із соціальним організмом та політичним процесом, який відбувається в середині цього організму. «*Політичний час* може бути визначено в якості вихідного поняття філософії політичної свідомості, яке означає внутрішньо пов'язану з політичним процесом форму політичного буття, що характеризує послідовність, тривалість, ритми і темпи діяльності політичних суб'єктів, спрямованої на зміну, зміцнення або послаблення системи державного устрою, яка склалася в суспільстві» [4, с. 73-74]. В осмисленні часу життєустрою народу мова йде про буття етносоціального організму, про його «життєвий шлях», а тому видається доцільною певна аналогія з поняттям «життєвий шлях людини». «ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ЛЮДИНИ – індивідуальний шлях, протягом якого формується *особистість*, її життєва історія, біографія. Згідно з дослідженнями радянського психолога С.Л. Рубінштейна, в історію людини, яка мусить охарактеризувати її, включають насамперед те, що вона засвоїла в результаті попереднього історичного розвитку людства і що саме вона зробила для його дальшого руху вперед. ... Життєвий і творчий шлях людини виступають в єдності як зміст людського буття» [9, с. 192-193].

Час життєустрою народу уявляється як поняття, що позначає внутрішньо пов'язану з простором життєустрою народу форму буття народу, яка характеризує послідовність, тривалість, ритми та темпи змін у відтворювальних процесах, що зумовлюють сутнісні зміни етносоціальних організмів, виокремлення стадій їхнього «життєвого шляху» (або цивілізаційного розвитку). Час життєустрою народу має всі ті ознаки, що й соціальний час. Існування етносоціальних організмів не залежить від волі та свідомості людей, а це значить, що і час життєустрою народу має *об'єктивний характер*. У процесі життєдіяльності народу час життєустрою народу пов'язаний із простором життєустрою народу тими відтворювальними процесами, що відбуваються в етносоціальному організмі. Отже, час життєустрою народу має *конкретно-історичний характер*. Які ж особливі риси часу життєустрою народу? По-перше, *час життєустрою народу постає складовою соціального часу, що стосується певного етносоціального організму*, розвиток якого визначається специфікою внутрішніх відтворювальних процесів. По-друге, *час життєустрою народу* визначає міру змін відтворювальних процесів на «життєвому шляху» етносоціального організму. Третя особливість *часу життєустрою народу* полягає в його *неодномірності*, оскільки протікання відтворювальних процесів залежить від історичних умов розвитку етносоціального організму, то можна виділити два основні виміри часу розвитку життєустрою народу: час формування життєустрою і час функціонування життєустрою. Якщо час функціонування життєустрою характеризується певною стійкістю та стабільністю відтворювальних процесів, то для періоду формування життєустрою народу притаманна висока мінливість характеру відтворювальних процесів. *Час функціонування життєустрою народу* відбився в історичних епохах, які відображають тривалі відрізки життєдіяльності етносоціального організму із певною стійкістю специфіки відтворювальних процесів. *Час формування життєустрою народу* характеризує зміну відтворювальних процесів етносоціального організму, що пов'язана з переходом від старої до нової епохи, від усталеного устрою життя соціальних організмів до нового устрою, що пов'язано із змінами продуктивних сил і виробничих відносин, соціальної структури і політичної системи суспільства, системи цінностей і суспільної свідомості, способу життя і світогляду людей.

Просторово-часові параметри життєустрою народу відображають внутрішній аспект буття народу і визначають його цивілізаційну природу як етносоціального організму. Зовнішній аспект буття народу визначає його місце в соціальному світі. Аналіз просторово-часових параметрів розвитку українського народу та його культури дозволив визначити місце України в сучасній цивілізаційній системі. Автори книги «Цивілізаційний розвиток людства» констатують: «Важко погодитись з поширеним твердженням, що Україна у складі Російської імперії та СРСР була лише пригнобленою колонією. Без активної діяльності українців в царині культури та на всіх щаблях суспільно-політичної ієрархії ці держави були б неможливими. Відтак традиційно впродовж останніх століть Україна є органічною складовою частиною Східнослов'янсько-Православної цивілізації Макрохристиянського цивілізаційного світу, в системі якого Західна, в наш час Північноатлантична – Західноєвропейсько-Північноамериканська цивілізація відіграє роль провідного центру, центру випереджаючого розвитку, який вирішальною мірою обумовлює трансформаційні процеси як у межах Макрохристиянського світу, так і на всій Земній кулі. В етнічному ж відношенні Україна є органічною, до певної міри навіть центральною частиною слов'янського світу, а в геополітичному сенсі своєю основною територією (де, між іншим, розташовані її базові економічні потужності) причетна до Євразійського світу» [8, с. 237].

Висновки

Аналіз проблеми простору – часу життєустрою народу засвідчує, що простір життєустрою народу відображає структурну цілісність відтворювальних процесів етносоціального організму на певному етапі його історичного розвитку, а час життєустрою народу відображає функціональні зміни відтворювальних процесів етносоціального організму, що обмежений певними просторовими параметрами.

Перспектива подальших досліджень: виявлення об'єктивних та суб'єктивних

чинників, причинно-наслідкових зв'язків у формуванні життєустрою народу як етносоціального організму.

Список використаної літератури

1. Бажал Ю.М. Економічна теорія державного управління: від національного до «світового» уряду / Стігліц Дж. Глобалізація та її тягар: Пер. з англ. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 252 с.
2. Воловик В.И. Философия истории. Курс лекций / Издание второе, исправленное и дополненное. – Запорожье: «Просвіта», 2004. – 140 с.
3. Воловик В.И. Философия педагогики. – Запорожье: Просвіта, 2003. – 152 с.
4. Воловик В.И. Философия политического сознания. Монография. – Запорожье: Просвіта, 2006. – 2004 с.
5. Воловик В.И. Философия религиозного сознания. Монография. – Запорожье: Просвіта. – 2009. – 216 с.
6. Головатий М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота: Термінол.-понятійн. слов. / М.Ф. Головатий, М.Б. Панасюк. – К.: МАУП, 2005. – 560 с.
7. Кара-Мурза С.Г. Матрица «Россия» / Сергей Кара-Мурза. – М.: Эксмо: Алгоритм, 2010. – 256 с.
8. Кримський С.Б., Павленко Ю.В. Цивілізаційний розвиток людства. – К.: Вид-во «Фенікс», 2007. – 316 с.
9. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – 3 вид., перероб. і доп. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

В.А. СКВОРЕЦ

Запорожский национальный университет, Запорожье

ПРОСТРАНСТВО И ВРЕМЯ ФОРМИРОВАНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЖИЗНЕУСТРОЙСТВА НАРОДА

Анализ проблемы пространства – времени жизнеустройства народа показывает, что пространство жизнеустройства народа отображает структурную целостность воспроизводственных процессов этносоциального организма на определенном этапе его исторического развития, а время жизнеустройства народа отображает функциональные изменения воспроизводственных процессов этносоциального организма, который ограничен определенными пространственными параметрами.

Ключевые слова: жизнеустройство народа, социальное пространство, историческое пространство, политическое пространство, жизненное пространство, пространство жизнеустройства народа, социальное время, историческое время, политическое время, время жизнеустройства народа.

V.SKVORETS

Zaporozhye national university, Zaporozhye

AREA AND TIME FORMATION AND FUNCTIONALITY OF THE LIFE ORGANIZATION OF PEOPLE

Analysis of the problem of area and time formation of the life organization of people shows that the area people's life organization reflects the structural integrity of the reproduction processes of the ethnosocial organism at a certain stage of its historical evolution but time formation of the people's life organization reflects the functionality changes of the reproduction processes of the ethnosocial organism limited by means of the certain spatial dimensions.

Key words: the life organization of people, social area, historical area, political area, living area, area people's life organization, social time, historical time, political time, time formation of the people's life organization.

Стаття надійшла до редакції 03.03.11р.